Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (dziewiąta izba)

15 stycznia 2015 r.*

Odesłanie prejudycjalne — Dyrektywa 93/13/EWG — Zakres stosowania — Umowy konsumenckie — Umowa o świadczenie usług prawnych zawarta pomiędzy adwokatem a konsumentem

W sprawie C-537/13

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Litwa) postanowieniem z dnia 7 października 2013 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 14 października 2013 r., w postępowaniu:

Birutė Šiba

przeciwko

Arūnasowi Devėnasowi,

TRYBUNAŁ (dziewiąta izba),

w składzie: J. Malenovský, pełniący obowiązki prezesa dziewiątej izby, M. Safjan (sprawozdawca) i A. Prechal, sędziowie,

rzecznik generalny: J. Kokott,

sekretarz: M. Aleksejev, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 1 października 2014 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu A. Devėnasa przez niego samego, wspieranego przez I. Vėgėlė, advokatas,

— w imieniu rządu litewskiego przez G. Taluntytė, A. Svinkūnaitė, R. Krasuckaitė oraz D. Kriaučiūnasa, działających w charakterze pełnomocników,

— w imieniu Irlandii przez E. Creedon oraz A. Joyce'a, działających w charakterze pełnomocników, wspieranych przez E. Carolana, BL, oraz D. McDonalda, SC,

— w imieniu rządu hiszpańskiego przez M.J. Garcíę-Valdecasas Dorrego oraz A. Gavelę Llopis, działające w charakterze pełnomocników,

— w imieniu rządu polskiego przez B. Majczynę, działającego w charakterze pełnomocnika,

* Język postępowania: litewski.

— w imieniu Komisji Europejskiej przez M. van Beeka, A. Steiblytė oraz J. Jokubauskaitė, działających w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. L 95, s. 29).

2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach sporu dotyczącego żądania zapłaty honorarium pomiędzy Birutė Šibą a Arūnasem Devėnasem, działającym w charakterze adwokata.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Motywy dziesiąty, dwunasty, czternasty, szesnasty i osiemnasty dyrektywy 93/13 stanowią:

„bardziej skuteczną ochronę konsumenta można osiągnąć poprzez przyjęcie jednolitych norm prawnych dotyczących nieuczciwych warunków; powyższe normy powinny odnosić się do wszelkich umów zawieranych pomiędzy sprzedawcami lub dostawcami [przedsiębiorcami] a konsumentami; przy czym niniejsza dyrektywa nie będzie dotyczyła między innymi umów o pracę, umów dotyczących sukcesji praw, umów dotyczących praw z zakresu prawa rodzinnego oraz umów dotyczących tworzenia i organizowania spółek lub porozumień partnerskich;

[…]

[…] niniejsza dyrektywa dotyczy w szczególności [wyłącznie] warunków umownych, które nie zostały indywidualnie wynegocjowane […];

[…]

[…] niniejsza dyrektywa odnosi się również do handlu, przedsiębiorstw i zawodów [działalności zawodowej] o charakterze publicznym;

[…]

ocena nieuczciwego charakteru warunków umowy, zgodnie z wybranymi ogólnymi kryteriami, zwłaszcza w przypadku działalności dotyczącej sprzedaży lub dostaw o charakterze publicznym, zapewniającej usługi o charakterze powszechnym, przy uwzględnieniu solidarności między użytkownikami, muszą być uzupełnione [musi być uzupełniona] środkami umożliwiającymi dokonanie ogólnej oceny różnych interesów; stanowi to wymóg działania w dobrej wierze; przy dokonywaniu oceny działania w dobrej wierze będzie brana pod uwagę zwłaszcza siła pozycji przetargowej stron umowy, a w szczególności, czy konsument był zachęcany do wyrażenia zgody na warunki umowy i czy towary lub usługi były sprzedane lub dostarczone na specjalne zamówienie konsumenta; sprzedawca lub dostawca [przedsiębiorca] spełnia wymóg działania w dobrej wierze, jeżeli traktuje on drugą stronę umowy w sposób sprawiedliwy i słuszny, należycie uwzględniając jej prawnie uzasadnione roszczenia [interesy];

[…]

rodzaj towarów lub usług powinien mieć wpływ na ocenę nieuczciwych warunków umownych”.

4 Zgodnie z art. 1 tej dyrektywy:

„1. Celem niniejszej dyrektywy jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą [przedsiębiorcą] a konsumentem.

2. Warunki umowy odzwierciedlające [bezwzględnie] obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze oraz postanowienia lub zasady konwencji międzynarodowych, których stroną są państwa członkowskie lub Wspólnota, zwłaszcza w dziedzinie transportu, nie będą podlegały przepisom niniejszej dyrektywy”.

5 Artykuł 2 wspomnianej dyrektywy przewiduje, że:

„Do celów niniejszej dyrektywy:

[…]

b) »konsument« oznacza każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem [jej działalnością zawodową];

c) »sprzedawca lub dostawca [przedsiębiorca]« oznacza każdą osobę fizyczną lub prawną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu [w ramach swej działalności zawodowej], bez względu na to, czy należy do sektora publicznego czy prywatnego”.

6 Artykuł 3 ust. 1 tej dyrektywy brzmi następująco:

„Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją[c] w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta”.

7 Artykuł 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi:

„Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy, i z odniesieniem, w czasie wykonania umowy, do wszelkich okoliczności związanych z wykonaniem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna”.

8 Artykuł 5 tej dyrektywy przewiduje:

„W przypadku umów, w których wszystkie lub niektóre z przedstawianych konsumentowi warunków wyrażone są na piśmie, warunki te muszą zawsze być sporządzone prostym i zrozumiałym językiem. Wszelkie wątpliwości co do treści warunku należy interpretować na korzyść konsumenta […]”.

Prawo litewskie

9 Artykuł 50 Advokatūros įstatymas (ustawy o zawodzie adwokata) z dnia 18 marca 2004 r. (Žin. 2004, nr 50-1632) przewiduje:

„1. W zamian za świadczone na podstawie umowy usługi prawne klienci wypłacają adwokatowi wynagrodzenie uzgodnione przez strony.

[…]

3. Przy określaniu wysokości wynagrodzenia należnego adwokatowi z tytułu usług prawnych należy uwzględnić stopień skomplikowania sprawy, kwalifikacje i doświadczenie zawodowe adwokata, sytuację finansową klienta, a także inne istotne okoliczności".

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

10 Birutė Šiba zawarła z A. Devėnasem, działającym w charakterze adwokata, trzy standaryzowane umowy o odpłatne świadczenie usług prawnych, a mianowicie: w dniu 25 lutego 2008 r. umowę, której przedmiotem była obrona interesów B. Šiby w ramach postępowania rozwodowego, podziału majątku oraz ustalenia miejsca zamieszkania dziecka, w dniu 14 listopada 2008 r. umowę dotyczącą obrony jej interesów w postępowaniu o unieważnienie transakcji zawartej przez jej małżonka, a w dniu 21 stycznia 2010 r. umowę, w której B. Šiba zleciła A. Devėnasowi wniesienie apelacji do Klaipėdos apygardos teismas (sądu okręgowego w Kłajpedzie, Litwa) i obronę jej interesów w postępowaniu przed tym sądem.

11 We wspomnianych umowach nie określono szczegółowych zasad zapłaty honorarium i terminów, w jakich ta zapłata powinna nastąpić. Nie wymieniono w nich także poszczególnych usług prawnych, w odniesieniu do których wspomniana zapłata honorarium była wymagana, ani odpowiadającego im kosztu świadczeń.

12 Ponieważ B. Šiba nie zapłaciła A. Devėnasowi honorarium w wyznaczonym terminie, A. Devėnas złożył do Klaipėdos miesto apylinkės teismas (sądu rejonowego w Kłajpedzie, Litwa) wniosek o wydanie nakazu zapłaty sumy 15 000 litów litewskich (LTL) z tytułu należnego honorarium.

13 Postanowieniem z dnia 8 lipca 2011 r. i wyrokiem z dnia 11 kwietnia 2012 r. Klaipėdos miesto apylinkės teismas uwzględnił żądanie A. Devėnasa.

14 Birutė Šiba wniosła apelację do Klaipėdos apygardos teismas, którą sąd ten oddalił wyrokiem z dnia 30 października 2012 r.

15 Birutė Šiba wniosła od tego wyroku skargę kasacyjną do sądu odsyłającego. W swej skardze kasacyjnej podnosi ona, że sądy niższej instancji nie uwzględniły jej statusu konsumenta, a tym samym, wbrew obowiązującemu w tym zakresie ustawodawstwu krajowemu, nie dokonały wykładni spornych umów na jej korzyść.

16 Sąd odsyłający twierdzi, że konieczne jest przeprowadzenie oceny, czy adwokat wykonujący wolny zawód może być zakwalifikowany jako „przedsiębiorca" i czy umowa o świadczenie usług prawnych zawarta przez adwokata z osobą fizyczną stanowi umowę konsumencką wraz ze wszystkimi gwarancjami przynależnymi tej osobie fizycznej.

17 W tych okolicznościach Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (sąd najwyższy Litwy) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy osobę fizyczną będącą odbiorcą usług prawnych na podstawie zawart[ej] z [adwokatem umowy o odpłatne świadczenie usług prawnych] w ramach spraw, które mogą łączyć się z osobistymi interesami osoby fizycznej (rozwód, podział majątku [pomiędzy małżonkami] itd.), należy uważać za »konsumenta« w rozumieniu przepisów [prawa] UE [w dziedzinie ochrony] konsumenta?

2) Czy adwokata będącego przedstawicielem wolnego zawodu (»[liberal] profession« w języku angielskim), [który zawiera] z osobą fizyczną umowę o odpłatne świadczenie usług prawnych, [w której zobowiązuje się on] do świadczenia usług prawnych umożliwiających osobie fizycznej osiągnięcie celów niezwiązanych z [jej działalnością zawodową], należy uważać za »przedsiębiorcę« [w rozumieniu] przepisów [prawa] UE [w dziedzinie ochrony] konsumenta?

3) Czy umowy o odpłatne świadczenie usług prawnych, [zawierane przez adwokata] jako przedstawiciela wolnego zawodu [w ramach jego działalności zawodowej], są objęte zakresem dyrektywy […] 93/13[…]?

4) W wypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie trzecie: czy klasyfikacja takich umów jako umów konsumenckich powinna odbywać się według kryteriów ogólnych, [czy też] powinny one zostać uznane za umowy konsumenckie na podstawie kryteriów szczególnych? [J]eżeli konieczne jest stosowanie kryteriów szczególnych w celu klasyfikowania takich umów jako umów konsumenckich, [to jakie powinny być te kryteria]?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

18 Poprzez swe pytania, które należy zbadać łącznie, sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy dyrektywę 93/13 należy interpretować w ten sposób, że ma ona zastosowanie do standaryzowanych umów o świadczenie usług prawnych, takich jak rozpatrywane w sprawie w postępowaniu głównym, zawartych przez adwokata z osobą fizyczną, która działa w celach niezwiązanych z jej działalnością zawodową.

19 W tym zakresie należy przypomnieć, że dyrektywa 93/13 ma zastosowanie, jak wynika z jej art. 1 ust. 1 i art. 3 ust. 1, do warunków w „umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą [przedsiębiorcą] a konsumentem”, które „nie były indywidualnie negocjowane” (zob. podobnie wyrok Constructora Principado, C-226/12, EU:C:2014:10, pkt 18).

20 Na mocy motywu dziesiątego dyrektywy 93/13 jednolite normy prawne dotyczące nieuczciwych warunków powinny odnosić się do „wszelkich umów” zawieranych pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami, zgodnie z definicjami zawartymi w art. 2 lit. b) i c) dyrektywy 93/13 (zob. wyrok Asbeek Brusse i de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, pkt 29).

21 Tak więc dyrektywa 93/13 definiuje umowy, do jakich ma zastosowanie, poprzez odniesienie do statusu kontrahentów, w zależności od tego, czy działają oni w ramach swojej działalności zawodowej, czy też nie (wyrok Asbeek Brusse i de Man Garabito, EU:C:2013:341, pkt 30).

22 Owo kryterium odpowiada założeniu, na jakim opiera się system ochrony ustanowiony przez dyrektywę, a mianowicie że konsument znajduje się w słabszej pozycji niż przedsiębiorca, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i stopnia poinformowania, a w związku z tym godzi się on na warunki umowne sporządzone uprzednio przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść (wyrok Asbeek Brusse i de Man Garabito, EU:C:2013:341, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo).

23 W odniesieniu do umów o świadczenie usług prawnych takich jak rozpatrywane w sprawie w postępowaniu głównym należy podnieść, że w dziedzinie usług adwokackich co do zasady istnieje nierówność między „klientami-konsumentami" a adwokatami, spowodowana w szczególności asymetrią informacji pomiędzy tymi stronami. Adwokaci dysponują bowiem wysokim poziomem wiedzy fachowej, którą niekoniecznie posiadają konsumenci, w związku z czym konsumenci mogą mieć trudności w ocenie jakości usług świadczonych na ich rzecz (zob. podobnie wyrok Cipolla i in., C-94/04 i C-202/04, EU:C:2006:758, pkt 68).

24 A zatem adwokat, który, tak jak w sprawie w postępowaniu głównym, w ramach swej działalności zawodowej świadczy odpłatnie usługi prawne na rzecz osoby fizycznej działającej w celach prywatnych, jest „przedsiębiorcą" w rozumieniu art. 2 lit. c) dyrektywy 93/13. Umowa odnosząca się do świadczenia takich usług podlega w konsekwencji reżimowi tej dyrektywy.

25 Takiego stwierdzenia nie podważa publiczny charakter działalności adwokatów, ponieważ art. 2 lit. c) dyrektywy 93/13 dotyczy każdej działalności zawodowej „bez względu na to, czy należy [ona] do sektora publicznego czy prywatnego" oraz, jak przewiduje motyw czternasty tej dyrektywy, ma ona zastosowanie „również do handlu, przedsiębiorstw i zawodów [działalności zawodowej] o charakterze publicznym".

26 W wypadku gdy adwokat w ramach stosunków umownych ze swoimi kontrahentami decyduje się na stosowanie standaryzowanych warunków sporządzonych uprzednio przez niego samego lub przez organy jego izby zawodowej, to zgodnie z wolą adwokata dochodzi do włączenia wspomnianych warunków bezpośrednio do danych umów.

27 Jeśli adwokaci dobrowolnie decydują się na zastosowanie takich standaryzowanych warunków, które nie odzwierciedlają bezwzględnie obowiązujących przepisów ustawowych i wykonawczych w rozumieniu art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13, to nie można ponadto twierdzić, że zastosowanie tej dyrektywy może godzić w szczególny charakter stosunków pomiędzy adwokatem a jego klientem i naruszać zasady wiążące się z wykonywaniem zawodu adwokata.

28 W świetle wyznaczonego w dyrektywie celu polegającego na ochronie konsumentów publiczny lub prywatny charakter działalności przedsiębiorcy, podobnie jak szczególne zadania, które przedsiębiorca ten realizuje, nie mogą bowiem rozstrzygać o samej możliwości zastosowania wspomnianej dyrektywy (zob. analogicznie wyrok Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs, C-59/12, EU:C:2013:634, pkt 37).

29 Jak podniosła w tym zakresie Komisja Europejska podczas rozprawy, wykluczenie z zakresu zastosowania dyrektywy 93/13 licznych umów zawartych przez „klientów-konsumentów" z osobami wykonującymi wolne zawody, charakteryzujące się niezależnością i wymogami deontologicznymi, jakim podlegają ci usługodawcy, pozbawiłoby wszystkich tych „klientów-konsumentów" ochrony przyznanej przez wspomnianą dyrektywę.

30 W szczególności okoliczność, że adwokaci w ramach prowadzonej przez siebie działalności są zobowiązani do zachowania poufności w ramach swoich stosunków z „klientami-konsumentami", nie stanowi przeszkody dla stosowania dyrektywy 93/13 w odniesieniu do standaryzowanych warunków umów dotyczących świadczenia usług prawnych.

31 Warunki umowne, które nie są przedmiotem negocjacji indywidualnych, a w szczególności te, które są sporządzone w celu ich uogólnionego stosowania, nie zawierają bowiem jako takie informacji spersonalizowanych dotyczących klientów adwokatów, których ujawnienie mogłoby naruszyć obowiązek zachowania poufności związany z wykonywaniem zawodu adwokata.

32 Co prawda szczególne sformułowanie warunku umownego, zwłaszcza tego, który dotyczy szczegółowych zasad odnoszących się do honorarium adwokata, mogłoby, przynajmniej przypadkowo, prowadzić do ujawnienia niektórych z tych aspektów stosunku pomiędzy adwokatem a jego klientem, które powinny pozostać poufne, jednakże warunek taki byłby negocjowany indywidualnie, a tym samym, jak wynika z pkt 19 niniejszego wyroku, nie jest objęty zakresem stosowania dyrektywy 93/13.

33 Niemniej jednak, aby ocenić nieuczciwy charakter warunków umów objętych zakresem stosowania dyrektywy 93/13, należy uwzględnić rodzaj usług, które są przedmiotem tych umów, zgodnie z art. 4 ust. 1 tej dyrektywy, wykładanym w świetle jej motywu osiemnastego. W rezultacie ocenę tę powinien przeprowadzić sąd krajowy z uwzględnieniem wspomnianego rodzaju usług i z odniesieniem, w czasie zawierania umowy, do wszelkich okoliczności związanych z jej zawarciem (zob. podobnie wyrok Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, pkt 71; a także postanowienie Sebestyén, C-342/13, EU:C:2014:1857, pkt 29).

34 Tak więc w odniesieniu do umów dotyczących usług prawnych takich jak umowy rozpatrywane w postępowaniu głównym do sądu odsyłającego należy uwzględnienie szczególnego rodzaju tych usług w ramach przeprowadzanej przez ów sąd oceny prostego i zrozumiałego charakteru warunków umownych, zgodnie z art. 5 zdanie pierwsze dyrektywy 93/13, a na mocy art. 5 zdanie drugie – interpretowanie tych warunków w razie wątpliwości w sposób najbardziej korzystny dla konsumenta.

35 W świetle powyższych ustaleń na przedstawione pytania należy odpowiedzieć, iż dyrektywę 93/13 należy interpretować w ten sposób, że ma ona zastosowanie do standaryzowanych umów o świadczenie usług prawnych, takich jak umowy rozpatrywane w sprawie w postępowaniu głównym, zawartych przez adwokata z osobą fizyczną, która działa w celach niezwiązanych z jej działalnością zawodową.

W przedmiocie kosztów

36 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (dziewiąta izba) orzeka, co następuje:

Dyrektywę Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że ma ona zastosowanie do standaryzowanych umów o świadczenie usług prawnych, takich jak umowy rozpatrywane w sprawie w postępowaniu głównym, zawartych przez adwokata z osobą fizyczną, która działa w celach niezwiązanych z jej działalnością zawodową.

Podpisy